

Статистика, учет и аудит, 3(98)2025. стр. 278-291

DOI: <https://doi.org/10.51579/1563-2415.2025.-3.20>

Экономикадағы пәнаралық зерттеулер

МАФТР 06.39.31

ӨОЖ 334.012

ТҰРАҚТЫ ДАМУ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ШАҒЫН КӘСІПкерліктің ESG ЖЕТІЛУІ: ЭМПИРИКАЛЫҚ ТАЛДАУ НӘТИЖЕЛЕРІ

М.Р. Бижигитов¹, П.Т. Байнеева², А.А. Альжанова^{1*}, А.Е. Наурызбекова²

¹М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан Университеті, Шымкент, Қазақстан

²Ж.А. Тәшенов атындағы университеті, Шымкент, Қазақстан

*Corresponding author e-mail: aigolek@mail.ru

Аңдатпа. Тұрақты даму қағидаттары негізінде жаһандық экономикалық модельді белсенді трансформациялау жағдайында ESG-тәсілдерін (экологиялық, әлеуметтік және басқарушылық жауапкершілік) шағын кәсіпкерлік субъектілерінің қызметіне интеграциялау мәселелері ерекше маңызға ие болады. Осы мақала Қазақстан Республикасындағы шағын бизнестің тұрақты жұмыс істеуі мен ұзақ мерзімді дамуының негізгі факторы ретінде ESG-жетілу деңгейін кешенді бағалауға арналған. Зерттеудің әдіснамалық негізі ESG-Maturity бейімделген моделі болып табылады, бұл кәсіпорындарды жетілу деңгейлері бойынша типологиялауға және олардың ESG-трансформация контекстіндегі орнын анықтауға мүмкіндік береді. Эмпирикалық база 2024 жылы Қазақстанның бірқатар өңірлерінде жүргізілген экономиканың түрлі салаларындағы 316 шағын кәсіпорынға сауалнама нәтижелерін қамтиды. Алынған мәліметтер факторлық талдау, кластерлеу және визуализация әдістерін қолдана отырып талданады. Шағын бизнестің көпшілігі ESG жетілуінің бастапқы немесе аралық кезеңдерінде екендігі анықталды, бұл әлеуметтік аспектілерге көп көңіл бөледі, ал экологиялық және басқару компоненттері нашар көрінеді. Зерттеудің ғылыми жаңалығы дамушы экономика жағдайында ШОБ-тың ESG-жетілуін бағалау тәсілін ресімдеу, сондай-ақ ESG-интеграциясына кедергі келтіретін институционалдық және құрылымдық факторларды анықтау болып табылады. Нәтижелердің практикалық маңыздылығы оларды шағын бизнесті мемлекеттік қолдауды жетілдіру, тұрақты даму стратегияларын әзірлеу және микроэкономикалық деңгейде ESG-түрлендірулерді ынталандыру құралдарын енгізу үшін қолдану мүмкіндігінде жатыр.

Түйінді сөздер: ESG, тұрақты даму, шағын бизнес, жетілу, ESG-Maturity моделі, трансформация, басқару.

Негізгі ережелер. ESG-күн тәртібінің маңыздылығының өсуі жағдайында Қазақстанның шағын бизнесі тұрақты даму қағидаттарына бейімделу қажеттілігіне тап болады. Зерттеудің мақсаты - 316 кәсіпорынның сауалнамасы негізінде бейімделген ESG-Maturity моделін қолдана отырып, ШОБ-тың ESG-жетілу деңгейін бағалау. Нәтижелер көрсеткендей, компаниялардың көпшілігі жетілудің бастапқы кезеңдерінде, әлеуметтік компоненттер басым және экологиялық тәжірибелердің интеграциясы төмен. Ғылыми жаңалық-дамып келе жатқан экономика жағдайында модельді сынақтан өткізу. Практикалық маңыздылығы - ESG контекстінде ШОБ-ты мемлекеттік қолдау және стратегиялық дамыту үшін нәтижелерді пайдалану мүмкіндігінде.

Cite this article as: Bizhigitov M.R., Baineyeva P.T., Alzhanova A.A., Nauryzbekova A.E. ESG-maturity of small business in Kazakhstan as a basis for sustainable development: results of an empirical analysis. *Statistics, accounting and audit*. 2025, 3(98), 278-291. (In Kaz.). DOI: <https://doi.org/10.51579/1563-2415.2025.-3.20>

Кіріспе. Экономикалық дамудың қазіргі парадигмасы жаһандық сын-қатерлердің - климаттық өзгерістердің, әлеуметтік теңсіздіктің, институционалдық тұрақсыздықтың және табиғи ресурстардың терең тапшылығының әсерінен тез өзгеруде. Мұндай жағдайларда экономиканың тұрақты модельдерін қалыптастыру дамудың стратегиялық векторына ғана емес, сонымен бірге экономикалық жүйелердің өмір сүруінің императивіне айналады. Бұл трансформацияның орталық буыны бизнестің, қоғамның және қоршаған ортаның теңгерімді өзара іс-қимылын қамтамасыз етуге бағытталған ESG-қағидаттарын (Environmental, Social, Governance) интеграциялау болып табылады.

Халықаралық аренада ESG қағидаттары корпорациялардың стратегиялық басымдықтарына, инвесторлардың талаптарына және мемлекеттердің реттеуші саясатына ене отырып, бизнесті жауапты жүргізудің әмбебап тіліне айналды. Алайда, Қазақстан Республикасы кіретін нарықтық экономикасы дамып келе жатқан елдерде ESG-ді практикалық іске асыру бірқатар себептер бойынша шектеулі болып қала береді: институционалдық инерттілік, реттеушілік ынталандырудың әлсіздігі, корпоративтік мәдениеттің бөлшектенуі және әсіресе-жұмыспен қамтуды, өңірлік дамуды және инновациялық белсенділікті қамтамасыз етуде шешуші рөл атқаратын шағын кәсіпкерлік субъектілерінің жеткіліксіз жетілуі.

Шағын бизнес Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық инфрақұрылымының маңызды элементі бола отырып, сонымен бірге сыртқы күйзелістерге және ішкі құрылымдық шектеулерге барынша осал. Оның тұрақтылықтың жаңа талаптарына бейімделу қабілеті ESG-жетілу деңгейіне тікелей байланысты - экологиялық, әлеуметтік және басқару тәжірибелерін институционализациялау дәрежесін көрсететін интегративті көрсеткіш. Сонымен қатар, отандық ғылыми және қолданбалы әдебиеттерде қазақстандық контекстке бейімделген ШОБ ESG-жетілуін бағалаудың кешенді әдістемесі жоқ, бұл тұрақты трансформация процестерін мониторингтеу, салыстыру және болжау мүмкіндіктерін айтарлықтай шектейді.

Осы зерттеудің мақсаты - ESG-Maturity бейімделген моделін пайдалана отырып, Қазақстанның шағын бизнесінің ESG-жетілуін бағалау құралдарын әзірлеу және сынақтан өткізу, сондай-ақ типологиялық ерекшеліктерді, өңірлік және салалық жетілу деңгейіндегі айырмашылықтарды анықтау. Талдау фокусында ESG интеграциясының сандық өлшемдері ғана емес, сонымен қатар микроэкономикалық деңгейде тұрақты стратегиялардың қалыптасуына кедергі келтіретін немесе ықпал ететін сапалық факторлар да бар.

Жұмыстың жаңалығы мынада: қазақстандық ғылыми тәжірибеде алғаш рет ұлттық экономиканың институционалдық, инфрақұрылымдық және мәдени ерекшеліктеріне бейімделген жетілу моделін пайдалана отырып, ШОБ-тың ESG-жетілуін бағалауға эмпирикалық тәсіл іске асырылды. Зерттеу нәтижелері тұрақты даму және ESG-менеджмент саласындағы теориялық-әдіснамалық базаны кеңейтуге мүмкіндік береді, сондай-ақ ESG-шағын бизнесті трансформациялауды қолдаудың атаулы мемлекеттік саясатын әзірлеу үшін негіз қалыптастырады.

Әдебиетке шолу. Соңғы жылдары бизнесті дамытудың тұрақты модельдерін қалыптастыру сөзсіз кәсіпкерлік қызметтің экологиялық, әлеуметтік және басқарушылық аспектілерін қамтитын ESG тәсілдерін біріктіру қажеттілігімен байланысты. Инвесторлар, реттеушілер және қоғам тарапынан тиімділіктің қаржылық емес параметрлеріне зейіннің күшеюі жағдайында шағын және орта бизнестің ESG-қағидаттарын қабылдауға және енгізуге дайындық дәрежесі туралы мәселе ерекше өзекті болып отыр.

Халықаралық деңгейде ESG-ге кәсіпкерлік ортаны трансформациялаудың стратегиялық ресурсы ретінде назар аудару Eccles және Klimenko (2019) сияқты зерттеушілердің жұмыстарында белсенді түрде назар аударады, бұл ESG-дің корпоративтік басқарудың жаңа нормасы және инвесторлардың сенім критерийі ретіндегі рөлін көрсетеді [1]. Hsu жұмыстары (2021) дағдарыс жағдайында, әсіресе ШОБ жағдайында бизнестің тұрақтылығын арттырудағы ESG интеграциясының рөліне назар аударады [2].

Қазіргі ғылыми пікірталаста ESG-кәсіпорындардың жетілуін бағалау мәселесі ерекше орын алады. Baumgartner (2022) пікірінше, ESG контекстіндегі жетілу тәжірибенің болуын ғана емес, олардың тереңдігін, жүйелілігін және белгісіздік жағдайында бейімделу қабілетін көрсетеді [3]. KPMG-дің ESG Maturity моделі (2022) бастамалардың болмауынан бастап ESG-ді стратегиялық басқаруға толық интеграциялауға дейінгі бес деңгейлі тәсілді ұсынады, бірақ ол негізінен ірі бизнеске бағытталған болып қала береді [4].

Өзекті эмпирикалық зерттеулердің ішінде Frías-Aceituno et al. (2020), мұнда ESG көрсеткіштері мен ЕО елдеріндегі шағын компаниялардың инновация деңгейі арасындағы байланыс талданады [5], сондай-ақ Rauter et al. (2023), онда басқарушылық құзыреттіліктер мен цифрландыру ШОБ-тағы ESG интеграциясының драйверлері ретінде зерттелді [6].

Van Der Waal және Thijssens (2020) жүйелі шолуы шағын бизнесте ESG енгізудегі кедергілерге назар аударады: құзыреттіліктің жетіспеушілігінен бастап тұтынушылардың қалыптаспаған сұранысына дейін [7]. Мұны PwC (2023) жақында жүргізген сауалнаманың қорытындылары растайды, оған сәйкес дамушы экономикалардағы шағын бизнестің 60%-дан астамы ESG-ді білім мен қаржыға қол жетімділіктің шектеулі болуына байланысты «екінші фактор» ретінде қарастырады [8].

Дамушы экономикасы бар елдер, соның ішінде Қазақстан контекстінде Singh et al. (2022), олар реттеуші ортаның институционалдық шектеулері мен белгісіздігін ШОБ ESG трансформациясының негізгі кедергілері ретінде қарастырады [9]. Осыған ұқсас тұжырымдар Оңтүстік-Шығыс Азияның дамушы елдеріне арналған Chatterjee & Lefebvre (2021) жұмысында бар [10].

Lins et al. (2021), шағын бизнестің тұрақты дамуы басқару тәжірибесін өзгертпестен және ESG-бағытталған цифрлық инфрақұрылымға тартылмай мүмкін емес [11]. Бұл ереже Belhadi et al авторларының зерттеуінде де қолдау табады. (2023), ESG және цифрлық трансформация синергиясы ШОБ тұрақтылығын арттыру механизмі ретінде негізделеді [12].

ESG ШОБ-тың жетілуі тақырыбындағы отандық әдебиеттер әзірге үзінді сипатқа ие. Сонымен қатар, жекелеген зерттеулер (Баймұханова және т.б., 2021 [13]; Смағұлова, 2023 [14]) ESG-стандарттарын қазақстандық шындыққа бейімдеу мәселелерін және мемлекеттің орнықты дамуға көшуді ынталандырудағы рөлін қозғайды. Бұл ретте ҚР Стратегиялық жоспарлау агенттігі мен Ұлттық экономика министрлігінің жарияланымдарында ШОБ қолдау бағдарламаларының тиімділігін бағалауға ESG-метрикаларды ықпалдастыру қажеттігі атап көрсетілген [15].

Бірқатар халықаралық ұйымдар ESG бағалау әдіснамасының дамуына үлес қосады. Сонымен, OECD есебі (2021) дамушы елдердегі ШОБ-тың тұрақты өсуі үшін ESG бағалауының маңыздылығын көрсетеді [16] және UN Global Compact (2022) ұсыныстары ресурстармен қамтамасыз етудің әртүрлі деңгейлері бар компаниялардың ESG жетілуін диагностикалау үшін әмбебап көрсеткіштерді ұсынады [17].

Соңында, IFC аналитикалық есебі (2023) ШОБ-та ESG құзыреттілігін дамыту стандарттауды, икемділікті және аймақтық ерекшеліктерді біріктіретін мамандандырылған білім беру және институционалдық платформаларды құруды талап етеді деп мәлімдейді [18].

Материалдар мен әдістер. Бұл зерттеу қолданбалы статистика, эмпирикалық әлеуметтану және тұрақты дамуды стратегиялық басқару әдістерін біріктіретін интегративті ғылыми тәсілге сүйенеді. Қазақстанның трансформациялық экономикасы жағдайында шағын кәсіпкерлік субъектілерінің ESG-жетілу дәрежесін сандық бағалауға басты назар аударылды.

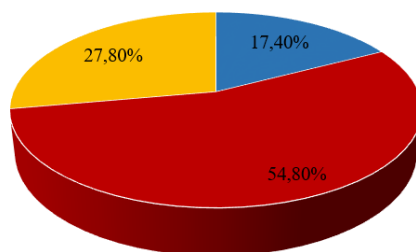
Эмпирикалық база 2024 жылы Түркістан, Алматы және Қарағанды облыстарында жүзеге асырылған 316 шағын кәсіпорынның мақсатты сауалнамасының нәтижелері бойынша қалыптасты. Іріктеу аумақтық-салалық айырмашылықтарды ескере отырып, стратификацияланған тәсіл негізінде құрылды.

Диагностикалық құрал ретінде жетекші консалтингтік және халықаралық ұйымдар (KPMG, UNGC, IFC) сынаған ESG-Maturity бейімделген моделі қолданылды. Модель төрт деңгейлі жетілу шкаласын қамтиды: хабардарлықтан бастап ESG принциптерін бизнес тәжірибесіне стратегиялық біріктіруге дейін.

Деректерді талдау дескриптивті Статистика, кластерлік талдау (k-орташа әдіс) және дисперсиялық талдау (ANOVA) көмегімен жүзеге асырылды. Статистикалық өңдеу SPSS Statistics 27 және Microsoft Excel 365 ортасында жүргізілді. Нәтижелерді тексеру және тексеру үшін ESG-Есептіліктің контент-талдауы және халықаралық стандарттардың (GRI, OECD, UNDP, IFC) деректерімен салыстыру қолданылды.

Бұл тәсіл қазіргі жетілу деңгейін бекітіп қана қоймай, сонымен қатар институционалдық кедергілерді, ESG-бастамалардың таралу асимметриясын және ESG-Қазақстан экономикасының трансформациясы жағдайында шок тұрақты дамуының әлеуетті траекторияларын анықтауға мүмкіндік берді.

Нәтижелер және талқылау. Эмпирикалық талдау жүргізу үшін үш ESG блогының негізгі компоненттерін қамтитын сауалнамаға негізделген ESG жетілуін бағалаудың түпнұсқа моделі әзірленді және сыналды. Эмпирикалық база статистикалық талдау, масштабтау, кластерлеу және деректерді визуализациялау әдістерін (кластерлік және факторлық талдау, ESG индекстік шкалаларын құру) қолдана отырып, экономиканың әртүрлі секторлары мен Қазақстан өңірлеріндегі 316 шағын бизнес субъектісіне сауалнама нәтижелерін қамтиды (1-сурет).

■ кәсіпорындар ESG жетілуінің төмен деңгейінде ■ орта деңгейде (шартты түрде "интеграция шегі")
■ жоғары ESG-жетілуін көрсетті

1 сурет - ESG жалпы деңгейі-жетілу

Ескерту: авторлар құрастырған

Жетілудің жоғары деңгейі халықаралық жеткізу тізбегінде жұмыс істейтін кәсіпорындарға, сондай-ақ жергілікті өзін-өзі басқару органдары мен даму институттарының белсенді қолдауымен аймақтарға тән.

Жетілу компоненттері бойынша келесі трендтер анықталды (1-кесте):

1 кесте - ESG компоненттерінің құрылымы

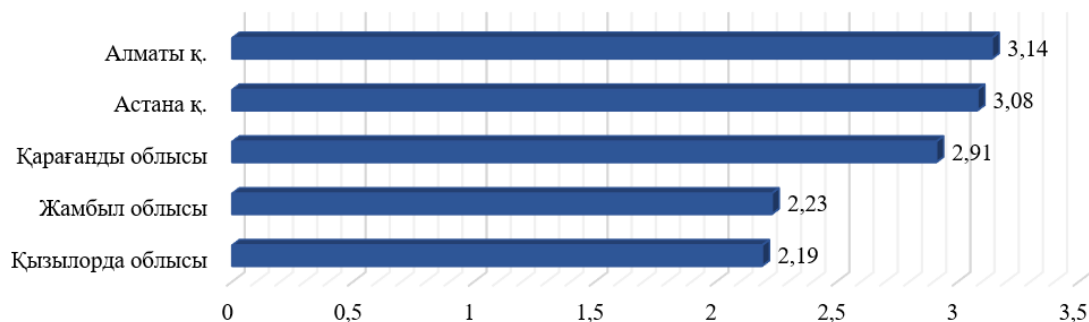
ESG компоненті	Шкала бойынша орташа балл (0-5)	Басым тәжірибелер
Экологиялық (E)	2,1	Жер үсті экологиялық аудиті, қалдықтарды бөлек жинау
Әлеуметтік (S)	3,4	Қызметкерлерді қолдау, әлеуметтік жобаларға қатысу
Басқару (G)	2,7	Этика кодексінің болуы, қаржылық ашықтық
Ескерту: авторлар құрастырған		

Жиынтық іріктеме бойынша ESG-жетілудің орташа интегралдық индексі 0,84 стандартты ауытқу кезінде 2,67 құрады, бұл шағын бизнес сегментінде ESG тәсілдерінің зейіні мен практикалық іске асырылуының төмен орташа деңгейін көрсетеді. Секторлар арасындағы дисперсия IT және кәсіби қызметтерде ең үлкен жетілу байқалатынын көрсетеді (сәйкесінше 3,21 және 3,05), ал өндірістік сектор мен ауыл шаруашылығы сәйкесінше 2,34 және 2,17 ең төменгі мәндерді көрсетті (2-кесте).

2 кесте - Секторлар бойынша ESG-көрсеткіштерінің орташа мәндері

Экономика секторы	E	S	G	Жалпы ESG индексі
Ақпараттық технологиялар	3,35	3,12	3,17	3,21
Кәсіби қызметтер	3,10	2,98	3,08	3,05
Сауда	2,61	2,53	2,44	2,53
Өндіріс	2,22	2,41	2,40	2,34
Ауыл шаруашылығы	2,10	2,18	2,23	2,17
Ескерту: авторлар құрастырған				

Өңірлік деңгейде ESG-жетілу бойынша жетекші орындарды Алматы (3,14), Астана (3,08) және Қарағанды облысындарында (2,91) иеленеді, бұл бизнес-ортаның шоғырлануына, қолайлы инфрақұрылымға және орнықты дамудың мемлекеттік бағдарламаларына белсенді қатысуға байланысты. Жамбыл (2,23) және Қызылорда облыстары (2,19) ең аз жетілген болып шықты, бұл бизнесті цифрландырудың төмен деңгейімен және ESG-білімге қолжетімділіктің шектелуімен байланысты (2-сурет).

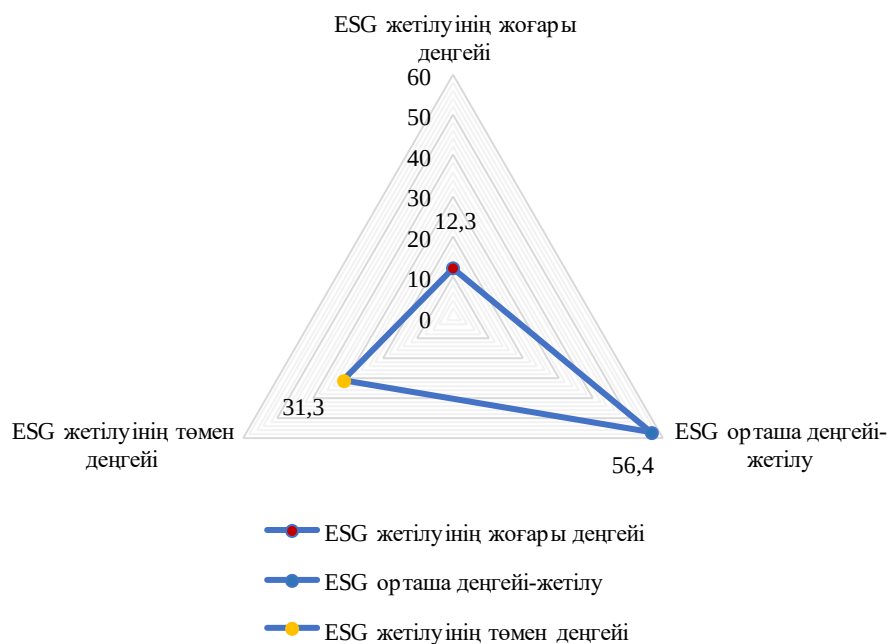

2 сурет – ESG ШОБ жетілуін Қазақстан өңірлері бойынша бөлу

Ескерту: авторлар құрастырған

Сауалнама нәтижелері көрсеткендей, кәсіпорындардың тек 12,3%-ы ESG жетілуінің жоғары деңгейіне қол жеткізді, бұл ESG әзірленген стратегиясының, тұрақтылық көрсеткіштерін тұрақты бақылаудың, сондай-ақ мүдделі тараптармен белсенді өзара әрекеттесудің болуын білдіреді. Кәсіпорындардың көпшілігі (56,4%) тәуекелдер мен әсерлерді жүйелік бағалаусыз ESG принциптерінің ішінара интеграциясымен сипатталатын орташа деңгейді көрсетті. Қалған 31,3%-ы жетілудің төмен деңгейіне жатады, бұл тұрақты даму саласындағы стратегиялық көзқарастардың жоқтығын көрсетеді (3-сурет).

3 сурет – Кәсіпорындарды ESG-жетілу деңгейіне бөлу

Ескерту: авторлар құрастырған

Факторлық талдау кәсіпорындардың ESG жетілу деңгейіне айтарлықтай әсер ететін үш басым элементті анықтауға мүмкіндік берді:

- ESG стратегиясының және тұрақтылықты бақылау жүйесінің болуы (салмағы = 0,48);
- Тұрақты даму саласындағы басқару персоналының біліктілігі (салмағы = 0,31);
- Тұрақты тәжірибені қолдаудың қаржылық және институционалдық құралдарына қол жеткізу (салмағы = 0,21).

4-сурет ESG жетілуін анықтайтын факторлардың салыстырмалы маңыздылығын көрсетеді. Көріп отырғаныңыздай, ең маңызды фактор - тұрақты тәжірибені қалыптастырудың негізі ретінде стратегиялық жоспарлаудың маңыздылығын көрсететін ішкі стратегия мен мониторингтің болуы.

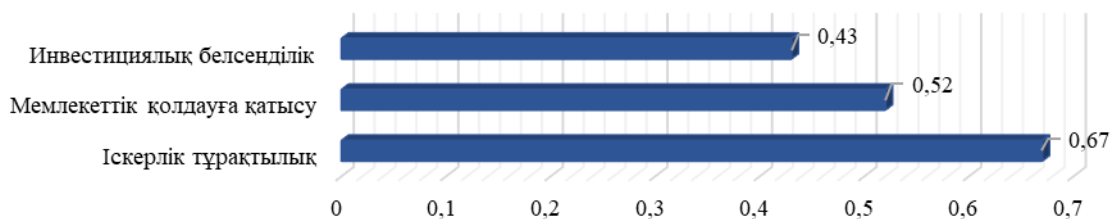

4 сурет – ESG негізгі факторлары - шағын бизнестің жетілуі

Ескерту: авторлар құрастырған

Жүргізілген корреляциялық талдау ESG-жетілу деңгейі мен іскерлік тұрақтылық көрсеткіштері ($r = 0,67$, $p < 0,01$) арасындағы статистикалық маңызды оң байланысты анықтады, бұл тұрақты тәжірибелер интеграциясының кәсіпорынның жалпы дамуына оң әсері туралы гипотезаны растайды. ESG жетілуі мен мемлекеттік қолдау бағдарламаларына қатысу ($r = 0,52$) және инвестициялық белсенділік ($r = 0,43$) арасында орташа корреляция анықталды.

5-суретте ESG жетілу деңгейі мен негізгі көрсеткіштер арасындағы корреляция коэффициенттері көрсетілген. Іскерлік тұрақтылық ең маңызды болып табылады, бұл ESG интеграциясы мен бизнес-модельдің тұрақтылығы арасындағы байланыстың жоғары дәрежесін көрсетеді. Бұл шағын бизнестің өсуі мен өмір сүруі үшін ESG тәсілінің стратегиялық маңыздылығын көрсетеді.

5 сурет – ESG жетілуінің негізгі көрсеткіштермен байланысы

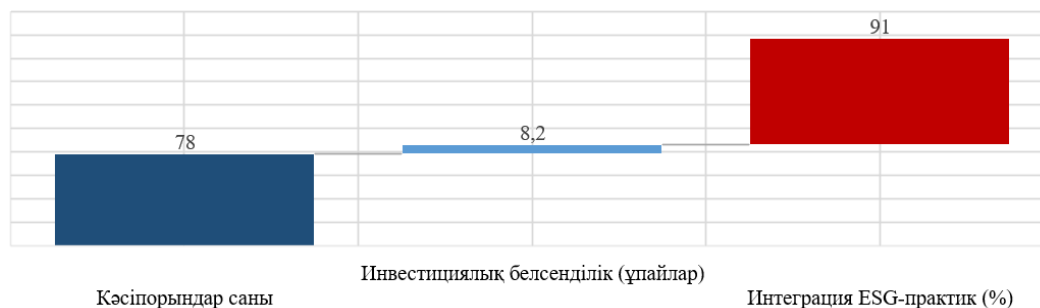
Ескерту: авторлар құрастырған

ESG талдауы, Қазақстандағы шағын бизнестің жетілуінің тұтас бейнесін қалыптастыруға мүмкіндік берді. Ағымдағы кезеңде кәсіпорындардың көпшілігі декларативтіден ESG енгізудің практикалық деңгейіне көшу сатысында екені анық. Бұл процестерді жеделдету үшін мемлекеттік қолдау, білім беру бастамалары, сондай-ақ шағын кәсіпорындардың есептілігіне ESG-метрикаларын енгізуді ынталандыру қажет.

6-сурет кәсіпорындардың кластерлер бойынша сандық таралуын айқын көрсетеді. ESG-белсенді емес кәсіпорындар әлі де айтарлықтай үлесті құрайды, бұл осы субъектілерді тұрақты трансформациялық даму процестеріне тарту бойынша мақсатты

шаралардың қажеттілігін көрсетеді. ESG-белсенді компаниялар - ең кіші, бірақ ең перспективалы топ.

6 сурет – ESG-кластерлеу бойынша кәсіпорындарды бөлу

Ескерту: авторлар құрастырған

ESG-жетілу және инвестициялық белсенділік деңгейі бойынша кәсіпорындарды кластерлеудің негізділігін растау үшін Қазақстан экономикасының түрлі салаларынан 316 шағын бизнес субъектісінің сауалнамалық сауалнамасы нәтижесінде жиналған бастапқы деректерге егжей-тегжейлі статистикалық талдау жүргізілді. Екі негізгі айнымалы бағаланды: инвестициялық белсенділік және ESG принциптерінің кәсіпорын қызметіне интеграциялану дәрежесі.

Респонденттердің бүкіл жиынтығы бойынша сипаттамалық статистика көрсеткіштердің жеткілікті өзгергіштігін көрсетеді. Инвестициялық белсенділіктің орташа деңгейі 5,36 баллды құрады (стандартты ауытқу кезінде 2,41), ал ESG интеграция дәрежесі 49,8% құрады, бұл үлгіде прогрессивті және инертті кәсіпорындардың болуын көрсетеді (3-кесте).

3 кесте - Негізгі айнымалылар бойынша сипаттамалық статистика

Айнымалы	Mean	Median	Стандартты ауытқу (SD)	Минималды	Максималды
Инвестициялық белсенділік (0-10)	5,36	5,2	2,41	0,0	10,0
ESG интеграциясы (%)	49,8%	51%	28,7%	0%	100%

Ескерту: авторлар құрастырған

Біртекті топтарды оқшаулау үшін k-орташа кластерлік талдау әдісі қолданылды. Кластерлердің онтайлы саны ($k = 3$) топ ішіндегі дисперсияны азайту критерийі мен «шынтак» графигі негізінде анықталды. Нәтижесінде үш тұрақты сегмент құрылды (4-кесте, 4-сурет).

4 кесте - Кластерлер бойынша орташа мәндер (кластерлік талдау нәтижелері, $k = 3$)

Кластер	n	Орташа инвестициялық белсенділік	ESG интеграциясының орташа дәрежесі (%)
I Кластер (ESG-белсенді)	96	8,2	91%
II Кластер (ESG-инертті)	123	5,1	47%
III Кластер (ESG-белсенді емес)	97	2,7	12%

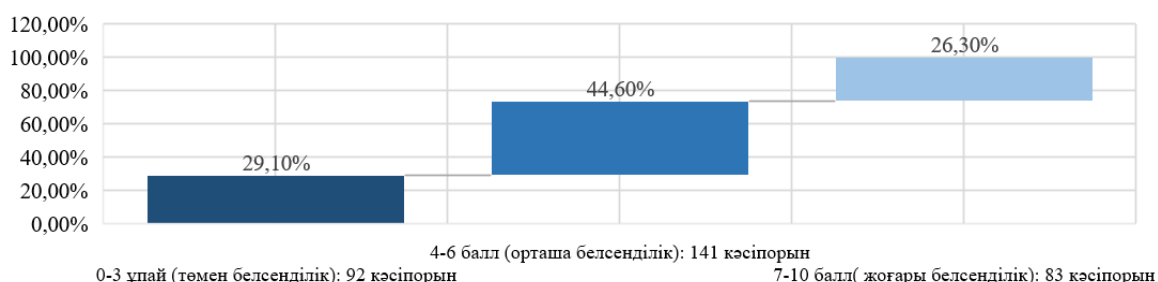
Ескерту: авторлар құрастырған

- I Кластер (ESG - белсенді кәсіпорындар) - инвестициялық белсенділіктің жоғары деңгейімен (орта есеппен 8,2 балл) және ESG принциптерінің интеграциясының жоғары деңгейімен (бизнес-процестердің 91%) сипатталады. Кәсіпорындар саны: $n = 96$.

- II Кластер (ESG-инертті кәсіпорындар) - екі метрика бойынша орташа мәндерді көрсетеді (сәйкесінше 5,1 ұпай және 47%). Кәсіпорындар саны: $n = 123$.

- III Кластер (ESG-белсенді емес кәсіпорындар) – ESG трансформациясына ең аз қатысуы бар компанияларды қамтиды (инвестициялық белсенділіктің 2,7 ұпайы және интеграцияның 12%). Кәсіпорындар саны: $n = 97$.

7 сурет – Инвестициялық белсенділік мәндерін бөлу ($n = 316$)

Ескерту: авторлар құрастырған

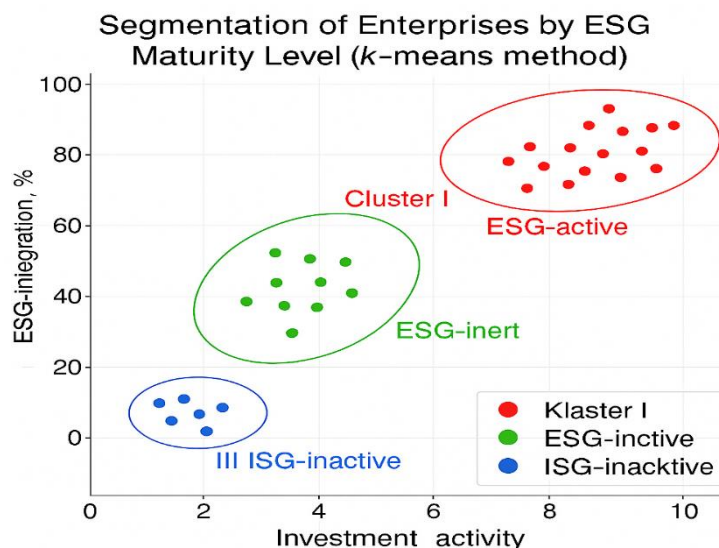
Бөлінген кластерлер арасындағы айырмашылықтардың статистикалық маңыздылығын тексеру үшін ANOVA талдауы (дисперсиялық талдау) жүргізілді. Алынған F-Статистика мәндері инвестициялық белсенділік үшін 148,3 және $P < 0.001$ кезінде ESG интеграция дәрежесі үшін 189,7 құрады, бұл топтар арасында айтарлықтай маңызды айырмашылықтардың болуын растайды (5-кесте).

5 кесте - Кластерлер бойынша орташа мәндер (кластерлік талдау нәтижелері, $k = 3$)

Көрсеткіш	F-статистика	p- мәні (p-value)
Инвестициялық белсенділік	148,3	<0.001
ESG интеграциясы	189,7	<0.001
Ескерту: 1) авторлар құрастырған; 2) екі параметр бойынша кластерлер арасындағы айырмашылықтар статистикалық тұрғыдан маңызды, олардың маңыздылығы 0.1%-дан аз		

Сол сияқты, компаниялардың 25%-ға жуығы ESG-ді процестердің 20%-дан азына біріктірді, бұл іріктеудің біртектілігін және кластерлік тәсілдің өзектілігін растайды.

Теориялық және қолданбалы тұрғыдан алғанда, кластерлеу нәтижелері шағын бизнес секторының гетерогенділігін ESG-жетілу контекстінде елестетуге мүмкіндік береді. Инвестициялық белсенділік пен ESG принциптерінің интеграция дәрежесі арасындағы байқалған оң байланыс тұрақты инвестициялар ESG тәсілдерінің жетілуін қалыптастыруда шешуші рөл атқарады деген гипотезаны қолдайды. Бұл икемді, сегменттелген қолдау саясатының қажеттілігін және тұрақты басқару модельдеріне көшуді ынталандыруды көрсетеді (8-сурет).

8 сурет – ESG-жетілу деңгейі бойынша кәсіпорындарды сегменттеу (k-орта әдіс)

Ескерту: k-орташа кластерлік талдау және графикті құру, Python (3.10 нұсқасы) бағдарламалау тілін қолдану арқылы жүзеге асырылды

Осылайша, анықталған корреляциялық қатынастар ESG принциптерін стратегиялық басқаруға біріктіру шағын бизнестің экономикалық жүйедегі позицияларын нығайтуға ықпал етеді, оның сыртқы күйзелістерге төзімділігін арттырады және тұрақты өсудің алғышарттарын қалыптастырады деген тезисті қолдайды. Ұсынылған деректер регрессиялық модельдерді одан әрі құру, сондай-ақ тұрақты бизнес-практикаларды мемлекеттік қолдау саласында қолданбалы ұсынымдарды қалыптастыру үшін эмпирикалық негіз бола алады.

Қорытынды. Жаһандық экономикалық дамудың заманауи векторы дәстүрлі бизнес-модельдерді тұрақтылыққа, жауапкершілікке және ұзақ мерзімді құндылыққа айналдыру қажеттілігіне нақты назар аударады. Бұл тұрғыда тұрақты даму қағидаттарын интеграциялауға дайындықтың негізгі көрсеткіштерінің бірі ретінде ESG-шағын кәсіпкерлік субъектілерінің жетілуін зерттеу ерекше маңызға ие.

Жүргізілген эмпирикалық талдау нәтижелері шағын кәсіпорындардың ESG-жетілу деңгейі мен іскерлік тұрақтылық, мемлекеттік қолдау бағдарламаларына қатысу және инвестициялық белсенділік сияқты маңызды көрсеткіштер арасындағы тұрақты статистикалық маңызды өзара байланыстардың болуын көрсетті. Бұл ESG құзыреттілігі имидждік немесе беделді стратегияның элементіне ғана емес, сонымен қатар бизнестің экономикалық өміршеңдігін нығайтудың функционалды ресурсына айналады деп айтуға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, эмпирикалық деректерді талдау Қазақстанның шағын бизнес субъектілері арасында ESG-кемелденуінің өсуін тежейтін бірқатар негізгі проблемаларды анықтады. Олардың ішінде: ESG саласындағы мамандандырылған білімге қолжетімділіктің шектелуі, фрагменттік нормативтік-құқықтық база, инвесторлар мен клиенттер тарапынан уәждеменің жеткіліксіздігі, сондай-ақ кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау жүйесіне тұрақты даму қағидаттарының әлсіз интеграциясы.

Белгіленген кедергілерді еңсеру мақсатында мынадай стратегиялық шараларды іске асыру орынды болып көрінеді:

- Салалық және өңірлік ерекшеліктерді ескере отырып, Қазақстан жағдайларына бейімделген шағын және орта бизнес үшін ESG-бағалаудың ұлттық әдістемесін құру;

- Онлайн курстарды, үдеткіштерді және ESG хабтарын қоса алғанда, кәсіпкерлерге арналған ESG бойынша білім беру және консультациялық бағдарламаларды енгізу;

- ESG-критерийлерін мемлекеттік қолдау құралдарына, оның ішінде субсидиялау, гранттық қаржыландыру және салықтық ынталандыру тетіктеріне интеграциялау;

- Инвесторлар мен тұтынушылардың ашықтығы мен сенімін арттыратын ESG ақпаратын жинау, Бақылау және ашу үшін цифрлық платформаларды дамыту;

- Тұрақты дамудың инклюзивті ортасын қалыптастыру және ESG-стандарттарын бірлесіп әзірлеу үшін мемлекет, бизнес және ғылыми институттар арасында әріптестік құру.

Анықталған тәуелділіктер компанияның ESG аспектілерінде неғұрлым жетілген институционалдық сын-қатерлерге көбірек бейімделетінін, мемлекеттік қолдау органдарымен белсенді өзара әрекеттесуге бейім екенін және инвестициялық тартымдылығы жоғары екенін көрсетеді. Бұл ESG трансформациясы тұрақсыз сыртқы орта жағдайында оның тұрақты және теңгерімді өсуіне негіз құра отырып, шағын бизнестің бәсекелестік позицияларын нығайтуға ықпал етеді деген гипотезаны қолдайды.

Алынған ғылыми нәтижелер жоғары қолданбалы маңыздылыққа ие және ESG тәсілдерін енгізуге, кәсіпкерлердің хабардарлық деңгейін арттыруға, сондай-ақ тұрақты даму күн тәртібіне белсенді қатысу үшін ынталандырулар жасауға бағытталған шағын кәсіпорындарды қолдаудың стратегиялық бағдарламаларын әзірлеу үшін пайдаланылуы мүмкін. Кейінгі зерттеулерде Ұлттық экономика мен шағын бизнес секторының ерекшеліктеріне бейімделген ESG-бағалаудың индикативті модельдерін әзірлеуге ерекше назар аударған жөн.

Осылайша, бұл жұмыс ESG-шағын кәсіпкерліктің жетілуін бағалау мен басқарудың теориялық-әдіснамалық базасын қалыптастыруға үлес қосады, сонымен бірге Қазақстан Республикасында тұрақты даму саясатын одан әрі ғылыми зерттеулер мен жетілдіруге бағыт береді.

Әдебиет тізімі

1. Eccles R.G., Klimenko S. The Investor Revolution // Harvard Business Review. – 2019. – May–June. – [Электронды ресурсы]. – URL: <https://hbr.org/2019/05/the-investor-revolution> (өтініш берілген күн: 11.07.2025).
2. Hsu C.-C., Chuang H.-W., Lo Y.-H. ESG Practices and Firm Resilience during Crises // Sustainability. – 2021. – Vol. 13. - № 12. – 6721. <https://doi.org/10.3390/su13126721>.
3. Baumgartner R.J. ESG Maturity Models: From Awareness to Strategic Integration // Journal of Sustainable Business. – 2022. – Vol. 9. – № 1. – P. 35–52.
4. KPMG. ESG Maturity Assessment Framework. – KPMG Global Reports, 2022. – [Электронды ресурсы]. – URL: <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2022/06/esg-maturity-model.html> (дата обращения: 11.07.2025).
5. Frías-Aceituno J.V., Rodríguez-Ariza L., García-Sánchez I.M. Innovation and ESG Performance in SMEs // Business Strategy and the Environment. – 2020. – Vol. 29. - № 5. – P. 2201–2211. <https://doi.org/10.1002/bse.2507>.
6. Rauter R., Jonker J., Baumgartner R.J. The Role of Digitalization in ESG Integration in SMEs // Journal of Cleaner Production. – 2023. – Vol. 382. – Article 135360. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.135360>.

7. Van der Waal J., Thijssens T. Barriers to ESG Integration in SMEs // *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*. – 2020. – Vol. 27, № 6. – P. 2596–2607. <https://doi.org/10.1002/csr.1964>.
8. PwC. ESG and Small Business: Lost in Transition? PwC Survey Report, 2023. – [Электронды ресурс]. – URL: <https://www.pwc.com/gx/en/services/sustainability/publications/esg-and-small-business.html> (өтініш берілген күн: 11.07.2025).
9. Singh S.K., Rana N.P., Dwivedi Y.K. Institutional Barriers to ESG in Emerging Markets // *International Journal of Information Management*. – 2022. – Vol. 66. – Article 102481. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2021.102481>.
10. Chatterjee S., Lefebvre E. ESG Integration in Southeast Asia's SMEs // *Asia Pacific Journal of Innovation and Entrepreneurship*. – 2021. – Vol. 15. - № 4. – P. 312–328. <https://doi.org/10.1108/APJIE-01-2021-0005>.
11. Lins K.V., Servaes H., Tamayo A. Corporate Social Responsibility and Firm Value: International Evidence // *Journal of Financial Economics*. – 2021. – Vol. 131. - № 2. – P. 304–329. – <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2018.08.014>.
12. Belhadi A., Kamble S., Jabbour C.J.C. ESG and Digitalization: A Dual Path for SME Resilience // *Technological Forecasting and Social Change*. – 2023. – Vol. 188. – Article 122291. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.122291>.
13. Баймуханова Г.Б., Сарсенов М.К. Внедрение ESG-подходов в систему корпоративного управления Казахстана // *Экономика и статистика*. – 2021. – № 2. – С. 45–52.
14. Смагулова А.Ж. ESG и устойчивое развитие малого бизнеса в Казахстане: вызовы и перспективы // *Вестник КазЭУ*. – 2023. – № 1. – С. 59–68.
15. Министерство национальной экономики РК. Национальный доклад о состоянии развития малого и среднего предпринимательства в Казахстане. – Астана, 2023. – 82 с. – [Электронды ресурс]. – URL: <https://economy.gov.kz> (өтініш берілген күн: 11.07.2025).
16. OECD. SMEs and Sustainability: Trends, Practices and Challenges. – OECD Publishing, 2021. – [Электронды ресурс]. – URL: <https://www.oecd.org/industry/smes/smes-and-sustainability.htm> (өтініш берілген күн: 11.07.2025).
17. UN Global Compact. SME ESG Implementation Guide. – United Nations, 2022. – [Электронды ресурс]. – URL: <https://www.unglobalcompact.org/library/6026> (өтініш берілген күн: 11.07.2025).
18. IFC. Empowering SMEs through ESG: Institutional Pathways. – International Finance Corporation, 2023. – [Электронды ресурс]. – URL: <https://www.ifc.org> (өтініш берілген күн: 11.07.2025).

References

1. Eccles, R. G., & Klimenko, S. The investor revolution. *Harvard Business Review*, 2019, May–June. Available at: <https://hbr.org/2019/05/the-investor-revolution> (date of access: 11.07.2025).
2. Hsu, C.-C., Chuang, H.-W., & Lo, Y.-H. ESG practices and firm resilience during crises. *Sustainability*, 2021, 13(12), 6721. <https://doi.org/10.3390/su13126721>.
3. Baumgartner, R. J. ESG maturity models: From awareness to strategic integration. *Journal of Sustainable Business*, 2022, 9(1), pp. 35–52.
4. KPMG. (2022). ESG maturity assessment framework. *KPMG Global Reports*. Available at: <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2022/06/esg-maturity-model.html> (date of access: 11.07.2025).
5. Frias-Aceituno, J. V., Rodriguez-Ariza, L., & Garcia-Sanchez, I. M. Innovation and ESG performance in SMEs. *Business Strategy and the Environment*, 2020, 29(5), pp. 2201–2211. <https://doi.org/10.1002/bse.2507>.
6. Rauter, R., Jonker, J., & Baumgartner, R. J. The role of digitalization in ESG integration in SMEs. *Journal of Cleaner Production*, 2023, 382, e.135360. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.135360>.
7. Van der Waal, J., & Thijssens, T. Barriers to ESG integration in SMEs. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 2020, 27(6), pp. 2596–2607. <https://doi.org/10.1002/csr.1964>.
8. PwC. ESG and small business: Lost in transition? *PwC Survey Report*, 2023. Available at: <https://www.pwc.com/gx/en/services/sustainability/publications/esg-and-small-business.htm> (date of access: 11.07.2025).
9. Singh, S. K., Rana, N. P., & Dwivedi, Y. K. Institutional barriers to ESG in emerging markets. *International Journal of Information Management*, 2022, 66, 102481. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2021.102481>.
10. Chatterjee, S., & Lefebvre, E. ESG integration in Southeast Asia's SMEs. *Asia Pacific Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 2021, 15(4), pp. 312–328. <https://doi.org/10.1108/APJIE-01-2021-0005>.

11. Lins, K. V., Servaes, H., & Tamayo, A. Corporate social responsibility and firm value: International evidence. *Journal of Financial Economics*, 2021, 131(2), pp.304–329. <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2018.08.014>.
12. Belhadi, A., Kamble, S., & Jabbour, C. J. C. ESG and digitalization: A dual path for SME resilience. *Technological Forecasting and Social Change*, 2023, 188, e.122291. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.122291>.
13. Baimukhanova, G. B., & Sarsenov, M. K. Vnedrenie ESG-podkhodov v sistemu korporativnogo upravleniya Kazakhstan [Implementation of ESG approaches in the corporate governance system of Kazakhstan]. *Ekonomika i statistika*, 2021, 2, ss. 45–52. (In Russian).
14. Smagulova, A. Zh. ESG i ustojchivoe razvitie malogo biznesa v Kazakhstane: vyzovy i perspektivy [ESG and sustainable development of small business in Kazakhstan: Challenges and prospects]. *Vestnik KazEU*, 2023, 1, ss.59–68. (In Russian).
15. Ministerstvo natsional'noj ekonomiki Respubliki Kazakhstan. Natsional'nyj doklad o sostoyanii razvitiya malogo i srednego predprinimatel'stva v Kazakhstane. Astana, 2023. Available at: <https://economy.gov.kz> (date of access: 11.07.2025).
16. OECD. *SMEs and sustainability: Trends, practices and challenges*. OECD Publishing, 2021. Available at: <https://www.oecd.org/industry/smes/smes-and-sustainability.htm> (date of access: 11.07.2025).
17. *United Nations Global Compact. SME ESG implementation guide*. United Nations, 2022. Available at: <https://www.unglobalcompact.org/library/6026> (date of access: 11.07.2025).
18. International Finance Corporation. *Empowering SMEs through ESG: Institutional pathways*. IFC, 2023. Available at: <https://www.ifc.org> (date of access: 11.07.2025).

ESG-MATURITY OF SMALL BUSINESS IN KAZAKHSTAN AS A BASIS FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT: RESULTS OF AN EMPIRICAL ANALYSIS

M.R. Bizhigitov¹, P.T. Baineyeva², A.A. Alzhanova^{1*}, A.E. Nauryzbekova²

¹M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan

²Zh.A.Tashenev University, Shymkent, Kazakhstan

Summary. Against the backdrop of the global ESG agenda, small and medium-sized enterprises (SMEs) in Kazakhstan are at the forefront of transformational challenges related to sustainable development. This article presents the results of a study aimed at assessing the readiness of SMEs to implement environmental, social, and governance (ESG) practices. The analysis revealed a low level of engagement with environmental initiatives, alongside relatively higher activity in the social domain. The study highlights the importance of a comprehensive approach to ESG integration in developing economies and underscores the need for targeted support for the SME sector within the framework of sustainable transformation.

Keywords: ESG, sustainable development, small business, maturity, ESG-Maturity model, transformation, management.

ESG-ЗРЕЛОСТЬ МАЛОГО БИЗНЕСА В КАЗАХСТАНЕ КАК ОСНОВА УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ: РЕЗУЛЬТАТЫ ЭМПИРИЧЕСКОГО АНАЛИЗА

М.Р. Бижигитов¹, П.Т. Байнеева², А.А. Альжанова^{1*}, А.Е. Наурызбекова²

¹Южно-Казахстанский университет имени М. Ауэзова, Шымкент, Казахстан

²Университет имени Ж.А.Ташенева, Шымкент, Казахстан

Резюме. На фоне актуализации глобальной ESG-повестки малые предприятия Казахстана оказываются в фокусе трансформационных вызовов, связанных с устойчивым развитием. В статье представлены результаты исследования, направленного на определение степени готовности МСП к внедрению экологических, социальных и управленческих практик. Анализ показал низкий уровень вовлечённости в экологическую повестку при относительной активности в социальном направлении. Исследование демонстрирует значимость комплексного подхода к ESG-интеграции в развивающихся

экономиках и подчёркивает необходимость целенаправленной поддержки сектора МСП в рамках устойчивой трансформации.

Ключевые слова: ESG, устойчивое развитие, малый бизнес, зрелость, модель ESG-Maturity, трансформация, управление.

Авторлар туралы ақпарат:

Бижигитов Махсат Решатович - докторант PhD, М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан, e-mail: bijigitov_maks@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-6589-1499>

Байннеева Парида Тұрғынбайқызы - экономика ғылымдарының кандидаты, профессор, Ж.А. Тәшенев атындағы университеті, Шымкент, Қазақстан, e-mail: b.farida_kz@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1586-3450>

Альжанова Айгуль Әлібекқызы* - экономика ғылымдарының кандидаты, М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті «Экономика» кафедрасының доценті, Шымкент, Қазақстан, e-mail: aigolek@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9981-3866>

Наурызбекова Альмара Еркиновна - экономика ғылымдарының кандидаты, Ж.А.Тәшенев атындағы университеттің аға оқытушысы, Шымкент, Қазақстан, e-mail: almaran@list.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-3533-0963>

Information about the authors:

Bizhigitov Makhsat - PhD student, M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan, e-mail: bijigitov_maks@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-6589-1499>

Baineyeva Parida - Candidate of Economic Sciences, Professor, Zh.A. Tashenev University, Shymkent, Kazakhstan, e-mail: b.farida_kz@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1586-3450>

Alzhanova Aigul* - candidate of economic sciences, docent of the department "Economics" M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan, e-mail: aigolek@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9981-3866>

Nauryzbekova Almara - candidate of economic sciences, Senior Lecturer, Zh.A. Tashenev University, Shymkent, Kazakhstan, e-mail: almaran@list.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-3533-0963>

Информация об авторах:

Бижигитов Махсат Решатович – докторант PhD, Южно-Казахстанский университет имени М.Ауэзова, Шымкент, Казахстан, e-mail: bijigitov_maks@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-6589-1499>

Байннеева Парида Тұрғунбаевна - кандидат экономических наук, профессор университета им.Ж.А.Ташенева, Шымкент, Казахстан, e-mail: b.farida_kz@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1586-3450>

Альжанова Айгуль Алибековна* - кандидат экономических наук, доцент кафедры «Экономика» Южно-Казахстанский университет имени М.Ауэзова, Шымкент, Казахстан, e-mail: aigolek@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9981-3866>

Наурызбекова Альмара Еркиновна - кандидат экономических наук, старший преподаватель университета им. Ж.А. Ташенева, Шымкент, Казахстан, e-mail: almaran@list.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-3533-0963>

Алынды: 08.05.2025

Қарауға қабылданды: 12.06.2025

Онлайн қолжетімді: 30.09.2025